

УДК 316.61

Лариса Черчик
Наталія КолендаLarysa Cherchyk
Nataliia Kolenda

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ: ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ

SOCIAL CAPITAL: APPROACHES TO THE STUDY

У роботі проведено емпіричне дослідження теорій соціального капіталу. На основі узагальнення виділено основні підходи до вивчення поняття «соціальний капітал». Зроблено висновки щодо тотожності понять «соціальний потенціал» та «соціальний капітал».

Ключові слова: соціальний потенціал, соціальний капітал, соціальна мережа, соціальні зв'язки, соціальні відносини.

The empirical research of theories of social capital is studied in the paper. On the basis of summarizing the author highlights the main approaches to the study of the concept «social capital». The conclusions about the identity of the concepts of «social potential» and «social capital» are done.

Keywords: social potential, social capital, social network, social links, social relations.

Постановка проблеми. Варто зауважити, що останнім часом у науковому обігу з'являється ряд нових понять, при формуванні яких використовуються такі економічні категорії як «капітал» та «потенціал». Їх дослідження формує важливу та складну наукову проблему, оскільки значна частина вчених дотримується думки про їхню тотожність. Крім того, акцентування уваги на соціальній складовій економічного розвитку як держави загалом, так і окремих адміністративних і господарюючих суб'єктів, зумовлює актуальність вивчення таких понять як «соціальний капітал» та «соціальний потенціал».

Першочергово необхідно зазначити, що ми обираємо позицію щодо розмежувань понять «соціальний капітал» та «соціальний потенціал», оскільки вони мають зовсім різне змістове наповнення та характеризують різні процеси соціально-економічного розвитку, хоча і не заперечуємо їх взаємозв'язок. Ми пропонуємо зосередити увагу саме на вивченні поняття «соціальний капітал», оскільки аналіз літератури показав, що в науковому обігу воно з'явилося раніше, ніж «соціальний потенціал».

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Першооснови теорії соціального капіталу заклали П. Бурдье, Дж. Коулман, Р. Патнем, Ф. Фукуяма. В подальшому цю теорію розвинули такі зарубіжні та вітчизняні вчені як М. Вулкок, Е. Гідденс, О. Грішнова, П. Друкер, Дж. Джейкобс, Г. Дмитренко, Г. Лоурі, Г. Назарова, Д. Нараян, Л. Панченко, А. Портес, Л. Хеніфен, Дж. Хоманс, Р. Шо, Дж. Якобс та ін. Проте аналіз їх праць показав, що науковцями не сформовано єдиного підходу до трактування сутності цього поняття, крім того є багато праць, у яких соціальний капітал ототожнюється із соціальним потенціалом, людським потенціалом чи людським капіталом. Це зумовлює необхідність подальших досліджень, формування нових авторських підходів до трактування згаданих понять.

Постановка завдання. Основними цілями статті є: критичний аналіз існуючих досліджень соціального капіталу; на основі узагальнення виділення наукових підходів до тлумачення поняття «соціальний капітал»; формування авторського визначення соціального капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток наукової думки супроводжується виникненням нових понять, удосконаленням існуючих, формуванням підходів до трактування. Проте категорії, які з'являються у науковому обігу, не відразу знаходять одностайність щодо визначення їх сутності. Тому у процесі розвитку наукової теорії та практики виникають нові підходи до тлумачення одного й того ж поняття, які не завжди є систематизованими та чітко визначеними. Виконаний аналіз таких підходів дозволяє більш точно охарактеризувати сутність досліджуваного поняття, поглибити його розуміння та чітко визначити основні критерії та ознаки досліджуваного поняття та відділити його від суміжних чи тотожних.

Розгляд трактувань соціального капіталу та виклад матеріалу проведемо з урахуванням хронологічного порядку їх виникнення.

Поняття «соціальний капітал» вперше застосував американський вчений Л.Д. Ханіфен у 20-х роках минулого сторіччя для означення «значущих обставин, що впливають на повсякденне життя кожного» [1]. Такими «обставинами» Ханіфен вважав солідарність і соціальні зв'язки між тими, хто утворює соціальну групу. Надалі наукове обґрунтування соціального капіталу здійснила Дж. Джейкобс, яка вивчала соціальні відносини в урбанізованому середовищі. Зазначений термін вона використала у роботі «Життя та смерть великих американських міст», де стверджувала, що міцна мережа соціальних зв'язків, що існувала у старих кварталах змішаного міського типу, утворювала форму соціального капіталу, яка сприяла суспільній безпеці [2, с. 138].

Проте масове обговорення та наукове дослідження такої форми капіталу як соціальний розпочалося у 80-х роках минулого століття. Перший системний аналіз цього феномену був проведений у 1970–1980 роках П. Бурдье, який трактував соціальний капітал як отриману за його допомогою «суму ресурсів, мобілізованих або потенційних, які нагромаджуються в індивіда або у групи завдяки наявності сталої мережі більш або менш інституціалізованих зв'язків або відносин взаємного визнання», включаючи до його складу соціальні мережі, норми та довіру [3, с. 119]. При цьому науковець зазначав, що мережі є джерелом одержання інших соціальних вигод, які виникають внаслідок реалізації певних стратегій, орієнтованих на інституціалізацію групових соціальних відносин та зв'язків. Саме це дозволяє соціальному капіталу легко перетворюватися в інші види капіталу, а також надавати його носієві доступ до фізичного капіталу, можливості збільшення людського капіталу. Тобто, згідно поглядів П. Бурдье, соціальний капітал є своєрідним ресурсом у вигляді соціального статусу, владних повноважень, що отримується індивідом завдяки членству в різних соціальних структурах і надає йому певні можливості й переваги. Враховуючи сказане, підхід П. Бурдье до трактування сутності соціального капіталу можемо визначити як ресурсний. Водночас, це більшою мірою відповідає змісту соціального потенціалу. До цього підходу варто віднести також дослідження Нан Лін, який трактує соціальний капітал як ресурси, що містяться у соціальних мережах, і визначає величину соціального капіталу, сумуючи цінні ресурси (багатство, авторитет) [4, с. 19].

У контексті теорії нерівності досліджував соціальний капітал Г. Лоурі. При цьому останній він визначав як соціальні відносини між людьми, які виникають природним шляхом та розвивають або допомагають розвивати певні навички і характеристики, що мають цінність на ринку [5]. Г. Лоурі також зазначав, що соціальний капітал частково передається від покоління до покоління. Зокрема, формування соціального капіталу у нового покоління залежить від того, які можливості воно отримує від батьків для здобуття освіти, інтелектуального розвитку, майбутнього працевлаштування. Зокрема, якщо соціальний капітал передається від батьків дітям у формі обмежених ресурсів або у молодого покоління відсутня повна інформація щодо власних можливостей, то це може зменшити перспективи для здобуття гідної освіти, послабити зв'язки з біржею праці та обумовити соціальну нерівність. Узагальнивши, можна зробити висновки, що нарощення соціального капіталу – це можливий та бажаний процес, який має обмеження, визначені тими ресурсами, які отримані від попереднього покоління.

Американський вчений Дж. Річардсон писав, що «соціальний капітал представляє собою сукупність реальних та потенційних ресурсів, які пов'язані з володінням сталою мережею більш чи менш інституціалізованих відносин, які базуються на взаємних знайомствах та визнанні – іншими словами, членстві у групі. Останнє дає своїм членам перевагу у вигляді колективного капіталу (collectively-owned capital)» [3, с. 102–103]. На основі сказаного можна зробити висновок, що формування соціального капіталу в суспільстві може породжувати певну соціальну нерівність, виникнення якої зумовлено наявністю прерогатив для осіб, які мають більше знайомств чи вище визнання у соціумі.

Представник напряму мережевого аналізу Ролан Барт визначив соціальний капітал, як «приятельські контакти між колегами по службі та більш широкі контакти, через які люди мають змогу використовувати свій фінансовий і людський капітал» [6, с. 149].

Проаналізувавши твердження та трактування сутності поняття «соціальний капітал», пропонуємо підхід Ролана Барта, Г. Лоурі та Дж. Річардсон до дослідження цього феномену охарактеризувати як стратифікаційний.

Дж. Коулмен визначає соціальний капітал як «множину явищ, яким властиві два елементи одночасно: вони всі складаються з певних аспектів соціальної структури та сприяють

певним діям індивідів або корпорацій у межах цієї структури» [7]. Дж. Коулман також відмічає, що ця форма капіталу пов'язана із налагодженням та підтримкою зв'язків з іншими суб'єктами. Тому соціальний капітал він також визначає як сукупність відносин, що спонукають до дій. При цьому такі відносини повинні ґрунтуватися на тому, що інші суб'єкти суспільних відносин будуть виконувати свої обов'язки без застосування відповідних санкцій. Таке одночасне поєднання очікувань та обов'язків характеризується поняттям «довіра» (trust). Чим тісніший зв'язок між очікуваннями та обов'язками, та чим більше обов'язків існує в цьому суспільстві – тим більша довіра та вищий рівень соціального капіталу. На нашу думку – такий підхід характеризує скоріше соціальні умови, а не капітал.

На відміну від Дж. Коулмана, який у своїх наукових дослідженнях соціальний капітал визначав як ресурс, що нагромаджується індивідуумами, Р. Патнем трактує його як ресурс, що характеризує суспільство, зазначаючи, що «соціальний капітал відноситься до характерних рис соціальної організації, таких як довіра, норми та мережі, що можуть підвищити ефективність суспільства шляхом створення умов для координації дій» [8]. Тому основою формування соціального капіталу вчений визначив соціальні цінності (в першу чергу довіра), соціальну інфраструктуру (можливість формування добровільних об'єднань) та моральні принципи і норми поведінки людей. Р. Патнем також стверджував, що соціальний капітал – це «характеристика соціального життя, а саме мережі, норми та довіра, які спонукають учасників до найбільш ефективної діяльності з метою досягнення спільних цілей» [8]. При цьому вчений соціальні мережі поділяв на горизонтальні та вертикальні. Горизонтальні мережі – це ті, які формуються на одному соціальному рівні (індивідууми мають відносно однаковий статус та владу), тобто відсутня соціальна стратифікація. В основі вертикальних соціальних мереж лежить ієрархія та залежність, які зумовлюють соціальну нерівність та стратифікацію суспільства. Також Р. Патнем зазначав, що можливість кооперації індивідуумів з метою отримання більшої взаємовигоди є вищою там, де переважають горизонтальні соціальні мережі. З цього можемо зробити висновок, що більший соціальний капітал буде в тих суспільствах, де ширшими є горизонтальні соціальні мережі, і, відповідно, нижчий рівень соціальної стратифікації. Таким чином, за висновками вченого, соціальний капітал відображає норми, цінності, відносини і зв'язки між людьми (як в організаціях, так і суспільстві загалом), характеризуючи єдність культури і структури у межах цивільних громад, включаючи норми взаємності (довіри і толерантність) та межі громадської залученості (участь людей у спілках, громадах) [9].

Проте концепція соціального капіталу Р. Патнема зазнала критики. Зокрема, Річард Флорида емпіричним шляхом довів всю абсурдність основних положень наукових розробок Р. Патнема [10]. Хоча подальші його практичні дослідження не підтвердили емпіричних припущень і Р. Флорида погодився із науковими твердженнями Р. Патнема, особливо, що стосувалося зв'язку рівня соціального капіталу з рівнем економічного розвитку країн. Тому припущення Р. Флориди про те, що індивіди сучасного суспільства не потребують тісних контактів з сусідами, рідними та близькими, а, навпаки, віддають перевагу слабким зв'язкам, не підтвердилися.

Узагальнивши, можемо зробити висновок, що оскільки Дж. Коулмен, Р. Патнем та Р. Флорида необхідною умовою формування соціального капіталу вважали наявність відповідних соціальних структур (формальних та неформальних інституцій), то їхній підхід до дослідження можна визначити як інституціональний.

Ще один представник визначеного підходу – Е. Глаезер, вважає, що люди у процесі взаємодії один з одним при здійсненні різних видів діяльності прагнуть до максимальної індивідуальної корисності [11]. При цьому Е. Глаезер соціальний капітал розглядає як результат і ресурс суспільних відносин та соціальних зв'язків, який дозволяє індивідам у процесі взаємодії максимізувати зазначену індивідуальну корисність засобами інституціональних стратегій в умовах альтернативних можливостей використання часу (прикладом є створення локального інституціонального середовища, що забезпечує додаткові конкурентні переваги до здобуття монопольного положення на ринку включно) [12].

До інституціонального підходу варто віднести дослідження Алехандро Портеса, який трактував соціальний капітал як «здатність індивідів розпоряджатися обмеженими ресурсами на підставі свого членства у певній соціальній мережі чи у більш широкій соціальній структурі...» [13, с. 3].

Також інституціональний підхід простежується у дослідженні російського науковця В. Радаєва. Зокрема, він зазначає, що основу соціального капіталу «...формують мережі соціальних зв'язків, які використовуються з метою передачі та перетворення інформації, економії ресурсів, взаємного навчання правилам поведінки, формування репутації. На основі соціальних мереж, які часто мають тенденцію до відносної замкнутості, формується інституціональна основа соціального капіталу – належність до визначеного соціального прошарку, або членство в групі» [14].

Ще один підхід, який використовували при вивченні соціального капіталу, є соціологічний. Представником цього підходу є Ф. Фукуяма, який на основі проведених досліджень зробив висновок, що основою формування соціального капіталу є культура співробітництва, здатність індивідів утворювати певні спільноти і працювати разом у колективі заради досягнення спільних цілей. Проте такі можливості формуються за умов наявності спільних норм та цінностей а також готовності людей підпорядкувати свої інтереси інтересам групи. За дефініцією Ф. Фукуяма, соціальний капітал – це норми (неформальні й формальні) та цінності, які роблять можливими узгоджені колективні дії у групах людей [15].

Наукові положення К. Грутаерта та Т. Бастелара пропонуємо віднести до капіталістичного підходу, оскільки вони розглядають соціальний капітал як справжній актив, що потребує інвестицій для його нагромадження і генерує потік вигод [16]. При цьому науковцями визначено, що основними параметрами соціального капіталу є його рівень (мікро– або макро–) та форми (когнітивна та структурна). Залежно від цих параметрів вчені виділяють такі види соціального капіталу: державні інститути і норми законів; уряд; місцеві інститути і мережі; довіра, місцеві норми і цінності. Це положення науковців, на нашу думку є дискусійним, оскільки виділені види соціального капіталу скоріше є чинниками формування та його носіями на різних рівнях.

Вітчизняні вчені С. Бандур, Л. Богуш, Л. Ємельяненко, В. Онікієнко також, на нашу думку, є представниками капіталістичного підходу до вивчення соціального капіталу, оскільки останній трактують як результат суспільно–економічних відносин, які пов'язані з формуванням, відтворенням, поліпшенням і використанням виробничих якостей та соціальних ініціатив індивідів, трудових колективів та людських ресурсів загалом, що, перебуваючи в розпорядженні країни, використовуються певними особами та спільнотами для генерації нової вартості й отримання соціально–економічних переваг [12]. Цими науковцями також визначено, що соціальний капітал – це потенціал економічного розвитку суспільства, формування та використання якого відбувається шляхом створення та підтримки ефективних моделей його соціальної організації та соціальних зв'язків. При цьому необхідною передумовою формування сучасного соціального капіталу є подальший розвиток суспільних відносин на всіх організаційно–економічних рівнях соціальної взаємодії в державі.

На нашу думку, трактування сутності соціального капіталу, подане цими науковцями, скоріше можна застосувати до соціального потенціалу. Логічність нашої думки підтверджує і те, що С. Бандур, Л. Богуш, Л. Ємельяненко, В. Онікієнко пропонували розглядати соціальний капітал як частину, продукт певної соціальної структури або як територіальну спільність індивідів, що мають різні цілі, можливості та потреби. Як бачимо, в трактуванні не відображено, що соціальний капітал повинен приносити капіталізований ефект. А на нашу думку, це основна ознака, яка відділяє його від поняття соціального потенціалу.

Загалом науковцями виділено дві концепції до дослідження соціального капіталу: неомарксистська та неоліберальна. Перша розглядає соціальний капітал як індивідуальний ресурс суб'єкта, якого включено до мереж. Такий капітал може бути конвертований в інші види капіталу (економічний, людський тощо). Друга концепція розглядає соціальний капітал як довіру, усвідомлення власної безпеки, соціальну та політичну участь, громадянську позицію індивіда та солідарність у більших масштабах, ніж на рівні сімейних та дружніх мереж. Проте ми вважаємо, що ті дослідження соціального капіталу, які існують, важко розділити між двома підходами. У зв'язку з цим у роботі сформоване авторське бачення, яке включає ресурсний, стратифікаційний, інституціональний, капіталістичний та соціологічний підходи, які пропонуємо застосовувати щодо вивчення соціального потенціалу (табл. 1).

Виконаний аналіз наукових підходів до трактування сутності поняття «соціальний капітал» та їх узагальнення і структурування, дозволив виділити ознаки досліджуваного поняття, серед яких основними є:

- наявність відповідних інституційних утворень як передумови формування;
- реалізація приносить капіталізований ефект;
- проявляється у вигляді ресурсу, що має форму соціального статусу, владних повноважень;
- зумовлює стратифікаційний поділ суспільства;
- базується на вмінні та бажанні діяти у колективі, а також готовності підпорядкувати свої інтереси інтересам групи.

Таблиця 1

Класифікація наукових підходів до дослідження соціального капіталу

Науковий підхід	Представники
Ресурсний	П. Бурдьє, Нан Лін
Стратифікаційний	Ролан Барт, Г. Лоурі, Дж. Річардсон
Інституціональний	Дж. Коулмен, Р. Патнем, Р. Флорида, Е. Глаезер, А. Портеса, В. Радаєв
Капіталістичний	К. Гругаерт, Т. Бастелар, С.Бандур, Л.Богуш, Л.Ємельяненко, В. Онікієнко
Соціологічний	Ф. Фукуяма

На основі виділених ознак подамо авторське трактування досліджуваного поняття. Отже, соціальний капітал – це ресурс у формі соціального статусу чи владних повноважень, що формується за умов наявності відповідних соціальних структур, вміння та бажання діяти колективно і підпорядкувати свої інтереси інтересам групи, а його реалізація приносить економічний і соціальний ефект та зумовлює стратифікаційний поділ суспільства.

Висновки. Таким чином, на основі проведеного дослідження узагальнено напрацювання науковців щодо тлумачення сутності соціального капіталу. Виділено ресурсний, стратифікаційний, інституціональний, капіталістичний та соціологічний підходи, що, у свою чергу, робить знання більш конструктивними і глибокими. Систематизовані ознаки досліджуваного поняття дали можливість сформулювати авторське визначення, яке, на відміну від існуючих у межах певного підходу, враховує всі аспекти трактування поняття, що робить його більш повним, а, відповідно, сприяє ширшому пізнанню дефініції.

Список літератури

1. Hanifan L. J. The Community Center / Lyda J. Hanifan. – Charleston : General Books LLC, BiblioBazaar LLC, 2009. – 148 p.
2. Jacobs J. The Death and Life of Great American Cities / Jane Jacobs. – New York : Vintage, 1961. – 458 p.
3. Bourdieu P. The forms of capital. In Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education / Richardson J. G. (ed.). – New York : Greenwood, 1986. – 119 p.
4. Lin N. Conceptualizing Social Support. Social Support, Life Events, and Depression / [edited by Nan Lin, Alfred Dean and Walter Ensel] – Orlando, Florida : Academic Press, 1986. – P. 17–30.
5. Loury G. C. A Dynamic Theory of Racial Income Differences / G. C. Loury // Center for Mathematical Studies in Economics and Management Science (CMS"EMS), Discussion Paper 225. – USA : Northwestern University, 1976. – 95 p.
6. Burt R. S. The Social Capital of Structural Holes / Ronald S. Burt, in M. F. Guillén // The New Economic Sociology : Developments in an Emerging Field. – New York : Russell Sage Foundation, – 2002. – P.148–190.
7. Coleman J. S. Social Capital in the Creation of Human Capital / J. S. Coleman // The American Journal of Sociology. – 1988. – Vol. 94. – P. 95–120.
8. Putnam R. Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society / R. Putnam. – N.Y. : Oxford Press. – 2002. – 522 p.
9. Бобух І. Соціальний потенціал як новітня складова національного багатства / І. Бобух // Економіст. – 2011. – № 4. – С. 68–74.
10. Florida R. The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure and Everyday Life / Richard Florida – New York : Perseus Book Groups, – 2002. – 432 p.
11. Glaeser E. L. The Formation of Social Capital / Edward L. Glaeser // Canadian Journal of Policy Research. – Vol. 2, no 1. – P. 34–40.
12. Соціальний капітал України: теоретико-методологічні основи формування : [монографія] / [С. І. Бандур, Л. Г. Богуш, Т. А. Заяць та ін.]. – К. : РВПС України НАН України, 2010. –

- C. 171–176.
13. Portes A. Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology / Alejandro Portes // *Annual Review of Sociology*. – 1998. – Vol. 24. – P. 1–24.
 14. Радаев В. В. Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация / В. В. Радаев // *Экономическая социология*. – 2002. – №2. – С. 27–35.
 15. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity / Francis Fukuyama. – New York : Free Press, Simon & Schuster Inc., 1996. – 480 p.
 16. Grootaert C. Understanding and measuring social capital: a synthesis of findings and recommendations from the social capital initiative / C. Grootaert, T. Bastelaer // *The World Bank*. – Washington, DC, 2001. – 31 p.

References

1. Hanifan L. J. The Community Center / Lyda J. Hanifan. – Charleston : General Books LLC, BiblioBazaar LLC, 2009. – 148 p.
2. Jacobs J. The Death and Life of Great American Cities / Jane Jacobs. – New York : Vintage, 1961. – 458 p.
3. Bourdieu P. The forms of capital. In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* / Richardson J. G. (ed.). – New York : Greenwood, 1986. – 119 p.
4. Lin N. Conceptualizing Social Support. Social Support, Life Events, and Depression / [edited by Nan Lin, Alfred Dean and Walter Ensel] – Orlando, Florida : Academic Press, – 1986. – P. 17–30.
5. Loury G. C. A Dynamic Theory of Racial Income Differences / G. C. Loury // *Center for Mathematical Studies in Economics and Management Science (CMS"EMS), Discussion Paper 225*. – USA : Northwestern University, 1976. – 95 p.
6. Burt R. S. The Social Capital of Structural Holes / Ronald S. Burt, in M. F. Guillén // *The New Economic Sociology : Developments in an Emerging Field*. – New York : Russell Sage Foundation, – 2002. – P.148–190.
7. Coleman J. S. Social Capital in the Creation of Human Capital / J. S. Coleman // *The American Journal of Sociology*. – 1988. – Vol. 94. – P. 95–120.
8. Putnam R. *Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society* / R. Putnam. – N.Y. : Oxford Press. – 2002. – 522 p.
9. Bobukh I. Sotsialnyi potentsial yak novitnia skladova natsionalnogo bagatstva / I. Bobukh // *Ekonomist*. – 2011. – № 4. – P. 68–74.
10. Florida R. *The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure and Everyday Life* / Richard Florida – New York : Perseus Book Groups, – 2002. – 432 p.
11. Glaeser E. L. The Formation of Social Capital / Edward L. Glaeser // *Canadian Journal of Policy Research*. – Vol. 2, no 1. – P. 34–40.
12. Sotsialnyi kapital Ukrainy: teoretyko–metodologichni osnovy formuvania : [monograph] / [S. I. Bandur, L. G. Bogush, T. A. Zaiats ta in.]. – K. : RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 2010. – P. 171–176.
13. Portes A. Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology / Alejandro Portes // *Annual Review of Sociology*. – 1998. – Vol. 24. – P. 1–24.
14. Radaiev V. V. Poniatiie kapitala, formy kapitalov i ih konvertatsiia / V. V. Radaiev // *Ekonomicheskaia sotsiologiiia*. – 2002. – №2. – P. 27–35.
15. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity / Francis Fukuyama. – New York : Free Press, Simon & Schuster Inc., 1996. – 480 p.
16. Grootaert C. Understanding and measuring social capital: a synthesis of findings and recommendations from the social capital initiative / C. Grootaert, T. Bastelaer // *The World Bank*. – Washington, DC, 2001. – 31 p.

Черчик Лариса Миколаївна, д.е.н., професор

Завідувач кафедри менеджменту

Коленда Наталія Вікторівна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Стаття надійшла до редакції 01.10.2013